

COMMUNISTISCHE PARTIJ NEDERLAND

De **Communistische Partij (in) Nederland** (CPN) is gedurende het grootste deel van de twintigste eeuw de grootste en belangrijkste revolutionair-linkse partij in Nederland geweest.

De ontstaansgeschiedenis van de CPN gaat terug tot 1909. In dat jaar werd op 14 maart te Amsterdam de **Sociaal-Democratische Partij** (SDP) opgericht, de directe voorloper van de CPN. Aan de oprichting van de SDP was een bijna tien jaar durende strijd binnen de SDAP voorafgegaan. De revolutionair-marxistische vleugel rondom het blad *De Tribune* meende dat de SDAP te veel een reformistische koers was gaan varen. De voornaamste taak van de partij was in de ogen van de *Tribunisten* om de arbeiders voor te bereiden op de revolutie. De aanvallen van de Tribunisten (met name David Wijnkoop, Jan Ceton en Willem van Ravesteyn) op de leiding van de SDAP leidden er uiteindelijk toe dat zij op een buitengewoon congres in Deventer in 1909 werden geroyeerd. Kort na hun roeyement richtten zij de SDP op. Wijnkoop, Ceton en Van Ravesteyn zouden als ‘driemanschap’ de leiding van de nieuwe partij in handen nemen.

De eerste jaren was de SDP niet erg succesvol. Het ledental bleef laag (tussen de vier- en vijfhonderd), terwijl de deelname aan de Tweede-Kamerverkiezingen van 1909 en 1913 op een fiasco uitliep (respectievelijk 542 en 1340 stemmen). Pas na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 kreeg de partij enige wind in de zeilen. Onder de leus ‘Oorlog tegen den oorlog’ voerde de partij samen met de **Bond van Christen-Socialisten** (BCS), het Revolutionair-Socialistisch Verbond en de syndicalistische vakbond Nationaal Arbeidssecretariaat (NAS) campagne tegen het militarisme. In juni 1917 nam de partij samen met de BCS deel aan de Tweede-Kamerverkiezingen: het leverde de SDP 17.288 stemmen op, maar geen zetel.

De Russische Oktoberrevolutie, die in hetzelfde jaar plaatsvond, zorgde voor een sterke groei van het aantal leden (van ongeveer 700 in 1917 tot 1100 in 1918). Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1918 - voor het eerst met algemeen kiesrecht en evenredige vertegenwoordiging - behaalde de partij bovendien twee zetels (2.3% van de stemmen). Om haar solidariteit met de Russische Revolutie te onderstrepen, veranderde de SDP haar naam op 1 oktober 1918 in **Communistische Partij in Nederland** (CPN). De partij zou echter als **Communistische Partij Holland** (CPH) bekend komen te staan. Een jaar later sloot de partij zich bovendien aan bij de in Moskou opgerichte Communistische Internationale (Komintern).

De jaren twintig stonden in het teken van interne conflicten, die voor een groot deel het gevolg waren van het lidmaatschap van de Komintern. Niet alle CPH'ers waren ingenomen met de bemoeienissen van de Komintern met de CPH, vooral omdat de leiding van de Komintern een wisselend beleid voerde. In 1925 moest op last van de Komintern het oude driemanschap Wijnkoop, Ceton en Van Ravesteyn het veld ruimen voor een inschikkelijker geachte leiding. De oude leiders stapten uit de partij en richtten de **Communistische Partij Holland-Centraal Comité** (CPH-CC of CPH-Wijnkoop) op. Ook kwam een einde aan de samenwerking tussen de CPH en het NAS. Onder leiding van Sneevliet richtten de communisten uit het NAS vervolgens de **Revolutionair Socialistische Partij** op. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1929 behaalde de CPH nog slechts 1.1% van de stemmen.

In de jaren dertig keerde het tij voor de CPH. De CPH-CC werd in 1930 opgeheven en het merendeel van de leden keerde terug naar de officiële CPH. Het ledental nam sterk toe (van iets meer dan 1000 in 1930 tot bijna 11.000 in 1939) en ook de Tweede-Kamerverkiezingen van 1933 en 1937 lieten een duidelijke stijging zien (3.18% in 1933 en 3.35% in 1937). Aan de periode van interne conflicten leek bovendien een einde gekomen: de nieuwe partijleiding (onder anderen Paul de Groot, Lou de Visser, Alex de Leeuw) accepteerde nu zonder morren de richtlijnen van de Komintern. Door deze richtlijnen maakte de CPH (vanaf 1938 CPN) wel de ene na de andere zwenking door: begin jaren dertig voerde zij een bijzonder felle campagne tegen de SDAP, vanaf 1935 zocht zij wederom toenadering tot de sociaal-democraten (de Volksfrontstrategie) en na het Molotov-Ribbentrop-pact (augustus 1939) trok zij weer fel van leer tegen de SDAP.

Door het niet-aanvalsverdrag tussen de Sovjetunie en het Duitse Derde Rijk zat de CPN gedurende de eerste jaren van de bezetting in een moeilijke positie. Pas nadat Hitler in juni 1941 de Sovjetunie de oorlog verklaarde, kon de CPH zich volledig op verzetsactiviteiten toeleggen. Rond 1943 was de illegale partij door tal van arrestaties en door de plotselinge opheffing van de Komintern vrijwel lamgelegd. Wel bleven vooral jongere communisten het blad *De Waarheid* verspreiden.

Door haar rol in het verzet en door de oorlogsinspanningen van de Sovjetunie had de CPN na de bevrijding aan prestige gewonnen. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1946 haalde de partij maar liefst 10.6% van de stemmen. Ook het ledental nam sterk toe tot ongeveer 50.000. De euforie was echter van korte duur. In 1947/1948 brak de Koude Oorlog uit en de CPN kwam als 'vijfde colonne' van de Sovjetunie in een sterk isolement terecht. De CPN werd op allerlei manieren door de overheid gedwarsboemd: onder andere was het ambtenaren verboden lid te zijn van de CPN en kreeg de partij geen zendtijd op de radio. Het ledental nam weer af tot 17.000 in 1953, terwijl de Tweede-Kamerverkiezingen van 1948 en 1952 ook een sterke teruggang in het stemmental lieten zien (respectievelijk 7.7% en 6.2%). De anticommunistische stemming kwam op een hoogtepunt in 1956 nadat de Sovjetunie een opstand in Hongarije had neergeslagen. Een menigte jongeren bestormde daarop het partijbureau van de CPN in Amsterdam. De in hetzelfde jaar gehouden Tweede-Kamerverkiezingen lieten een verdere achteruitgang zien (4.8% van de stemmen).

Aan het einde van de jaren vijftig kreeg de partij wederom met interne conflicten te maken. Aanleiding voor de spanningen waren de overheersende positie van Paul de Groot in de partij, de destalinisatie in de Sovjetunie en de positie van de door communisten opgezette vakbond, de Eenheidsvakcentrale. Een groep rondom het blad *De Brug* onder leiding van de Tweede-Kamerleden Gerben Wagenaar en Henk Gortzak werd in 1958 geroyeerd. De geroyeerden namen als **Brug-Groep** deel aan de Tweede-Kamerverkiezingen van 1959. De CPN verloor bij deze verkiezingen meer dan de helft van haar achterban (2.4%).

In de jaren zestig ging de CPN zich afstandelijker opstellen ten opzichte van de Sovjetunie. Electoraal krabbelde de partij langzaam overeind (2.8% in 1963, 3.6% in 1967, 3.9% in 1971 en 4.5% in 1972). Veel van de nieuwe aanwas bestond uit radicaal linkse studenten. Met de komst van deze jongeren deden ook allerlei nieuwe ideeën en methoden hun intrede in de partij. Dit ging ten koste van de machtspositie van de oude garde, waarvan Paul de Groot de onbetwiste leider was. Nadat de CPN bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1977 een teleurstellende resultaat had behaald (1.7%), bepleitte De Groot een terugkeer naar het marxisme-leninisme en naar een strakke partijorganisatie. De Groots macht binnen de partij was echter sterk afgenomen: in 1978 werd hem zelfs zijn erevoorzitterschap ontnomen.

In de jaren tachtig vond een grondige vernieuwing van de organisatie en het programma van de CPN plaats. In 1984 nam de partij een nieuw beginselprogramma aan, waarin zij enige afstand nam van het starre marxisme-leninisme. Behalve het marxisme erkende de partij nu ook het feminisme als inspiratiebron. Ina Brouwer was inmiddels Marcus Bakker opgevolgd als fractievoorzitter in de Tweede Kamer. Voor veel oude leden ging dit alles te ver: zij verlieten in hetzelfde jaar de partij en richtten het Verbond van Communisten in Nederland op. Ondanks de vernieuwing zette de in 1977 ingezette neergang door. Het ledental bleef afnemen tot nog slechts 6000 in 1986. Bij de in hetzelfde jaar gehouden Tweede-Kamerverkiezingen slaagde de partij er voor de eerste maal na de invoering van het algemeen kiesrecht niet in om een zetel te halen (0.6% van de stemmen).

Een in begin jaren tachtig reeds ingezet toenaderingsproces tot de **Pacifistisch Socialistische Partij**, de Politieke Partij Radikalen en de Evangelische Volkspartij kwam nu in een stroomversnelling. In 1989 dienden de vier partijen een gezamenlijke lijst in voor de Tweede-Kamerverkiezingen (Groen Links geheten). In november 1990 werd Groen Links formeel opgericht. Op 15 juni 1991 werd de CPN op een congres in Amersfoort opgeheven.